

МНС ЗНМН

markobook
ВИДЗВЕНІТВО

По зірванні ніччю

Мис Зими

РОЗІРВАТИ ПІТЬМУ

Київ

markobook
2026

І снилось йому, – ось драбина поставлена на землю, а верх її сягав аж неба. І ось Анголи Божі виходили й сходили по ній.

І ото Господь став на ній і промовив: Я Господь, Бог Авраама, батька твого, і Бог Ісака. Земля, на якій ти лежиш, – Я дам її тобі та нащадкам твоїм.

І буде потомство твоє, немов порох землі. І поширишся ти на захід, і на схід, і на північ, і на південь. І благословляться в тобі та в нащадках твоїх всі племена землі.

І ось Я з тобою, і буду тебе пильнувати скрізь, куди підеш, і верну тебе до цієї землі, бо Я не покину тебе, аж поки не вчиню, що Я сказав був тобі.

І прокинувся Яків зо свого сну, та й сказав: Дійсно, Господь пробуває на цьому місці, а того я й не знав!

І злякався він і сказав: Яке страшне оце місце! Це ніщо інше, як дім Божий, і це брама небесна.

Буття, 28:12-17 (переклад Івана Огієнка)

*Нас тут триста, як скло!
Товариства лягло!
І земля не приймає.*

Т. Г. Шевченко, «За байраком байрак»

Цей твір – вигадка. Будь-які збіги з реальними іменами, місцями чи подіями не випадкові.

ЧАСТИНА ПЕРША

Розплющив очі.

Надвечірня година лагідно взяла його в обійми. Громада розплавленого заліза, що нависла над головою, важким рядном упала на один бік обрію та й застигла химерними хвилями, а над іншим – ще грає рожевими та жовтими барвами. Волошкові латки поодинокі линуть у височині: чи то намагаються наздогнати стомлене сонце, чи то тікають від чорних, як горе, хмар.

Сунеться буря.

Підвівся легко. Огледівся.

Смарагдове роздолля. Не маками всіяне. Не ромашкою з деревієм... Трупами.

Під ногами в нього – черговий кінець чиєїсь долі. Відтята рука, понівечене обличчя. Якого кольору були його очі, круки розкажуть.

Від побаченого долоні самі припали до тіла: перевірити, чи не поранений. Ні, нічого не відчуває.

Його очі так і тягнуться до полеглих бійців.

Відсічені голови, руки, ноги. Розрубані груди, прострілені зіниці. Тіла, розірвані гарматними ядрами, затоптані. Німі докори зриваються з порепаних синіх губ... Чому не з нами?

Ріками стікалися сюди чужі життя... аби пролитися морем крові.

Він плутає поміж мерцями. В кожного вглядається. Може, пізнає кого? Може, згадає, хто він? Звідки? Як тут опинився?

Поле бою мовчить у похмурій тузі. Не хоче віддавати спогади про те, що сталося. Береже кожен крик, кожен стогін. Тримає у собі і відлуння гарматних пострілів, і грізний тупіт копит. Не дозволяє навіть у чужих думках ожити дзвону шабляю і гуркоту бойових порядків – аби не збудити тих, хто тепер один із землею. Нехай спочивають. Вони заслужили цей сон.

Трупів коней і залишеної зброї небагато. Де-не-де можна зустріти викривлений ніж, пощерблену шаблю, рушницю зі слідами іржі. Знамен немає.

У вбранні полеглих можна помітити подібні риси. Навряд чи це були регулярні війська. Хто позбувся чобіт, хто – верхнього одягу. Явно не зі своєї волі і, скоріш за все, посмертно.

Інша сторона, мабуть, уже закопала більшість своїх або ж забрала, щоб поховати за звичаєм.

Судячи з власного одягу, бився він у рядах переможених. Звісно, якщо припустити, що це не була якась міжусобна війна.

Де вже насипи чорніють, а де – просто скидані докупі тіла. Ось самотньо лежить вродливий хлопчина, ще зовсім юний. Темне пряме волосся, стрижене під макітру, темні брови, довгі густі вії. Якби не багряна квітка на туго обв'язаних тканиною грудях, подумав би, що зараз підведеться й заговорить. На інших трупах уже помітні сліди гниття, когось не пожаліли звірі, а юнак ніби щойно заснув. Схоже, навіть природа, зворушена такою красою, воліє зберегти її. Ненадовго. Час не пожаліє нікого. Як не пожаліла і війна.

Але чому його оминуло?

Марно питати загиблих. Їхні вуста замкнулись навіки. Полум'я їхніх сердець уже не осяює світ. Для живих їхні душі закриті.

Проте живі, судячи з усього, намагаються віддати їм останню шану. А значить, десь недалеко притулилося село. Може, за тими пагорбами, шапки яких маячать у далечині? Чи за тим лісом, що язиком висунувся глибоко в степ?

Сутінки проковтнули все навкруг і не запалили жодного рятівного вогника чужої оселі. І зорі, і місяць заступили хмари, та так щільно, що бодай однісінької білої цятки годі їй чекати. Треба шукати прихистку.

Ледве промайнула в нього така думка, як на небі наче сім міхів лиха луснуло: вода пудами повалила на землю. Певно, хтось зібрав докупі сльози вдів, наречених, дітей, батьків, сестер, братів, побратимів, а зібравши, приніс сюди, де їм і місце.

Навколо вирує злива. Та не судилося пітьмі довго владарювати над світом: ударили блискавиці.

Громи стоголовими табунами котяться степом.

«Гей!» – гукнув до гуркоту.

Тільки вітер виє у відповідь.

«Е-ге-гей!!!» – закричав щосили, міряючись силою з громами.

Шумить пуща на тисячу ладів. Буревій лама дерева, гне до самого долу.

Пішов попід лісом: спалахи блискавок показували дорогу.

Буря в ту ніч не була схожа на лютого звіра, якому смак і запах крові потьмарюють голову і який виймає душу своїм риком, а схожа була на звіра пораненого, загнаного,

зляканого. І звір той метається з боку в бік, кров кипить на зубах, очі не на своєму місці, скалиться, але уже не бачить нічого і хапає пащеками пусте повітря, ніяк не сконає. Скаженіє, рве землю пазурами і не хоче відпускати цей світ, жадібно п'є кожну краплину свого життя.

Сили покинули звіра на світанку: він випустив дух, коли на обрії зайнявся новий день. З утоптаним шляхом загублений воїн привітався ще вночі і йшов ним, доки вранці не набрів на село.

Кілька десятків солом'яних дахів тонуть у зелені. Навкруги цього невеличкого острівця під небом – куди сягає око – розлите золото: лисніє на сонці.

На краю села – хатина, затиснута між садом та городиною. На лаві під яблунею сидить чоловік із сивою чуприною. Звернений до дороги, що проходить поруч. Ладна та гострить косу. Схоже, він так зосереджений на роботі, що не помічає й не чує, що робиться довкола. Раптом він звівся, розвернувся і пошкунтильгав до домівки.

«Постривайте! – гукнув подорожній. – Добродію!»

Швидко наздогнав його та взяв за плече.

Селянин обернувся. Якусь мить нишпорив очима по траві. «Ось ти де». Підійшов до яблука, що впало йому на плече і відкотилося на кілька кроків, обер об сорочку, відкусив шматок та й подався за хату.

Подорожній залишився стояти як у землю вкопаний.

Не оминуло.

Окропив і він землю кров'ю. Співала всю ніч злива про його смерть, голосила, а він не слухав. Вийшов з негоди, мов селезень із води, – жодна краплина не торкнулася його.

Вітер не жалів нічого, а вояці навіть не довелося напружуватись, аби протистояти грізному супротивнику. Ішов, не зупиняючись, до світанку, та ні спрага не мучить, ні голод не точить. Дрімота не обважнює повіки. Не дивно, що все так обернулося.

Притиснув долоню до грудей – не б'ється... Що він таке?

Опустився й ліг у тіні при дорозі на вогуку землю. Травинки лезами пройшли крізь нього: виринули з черева. Лише зараз помітив, що воно в нього не здійсмається і не сідає. Та й з якого дива? Дихати йому не потрібно.

Нічого не відчуває.

Аж ось неподалік забриніли дівочі голоси. Невдовзі повз нього пройшла купка з цеберками та коромислами. Минувши останню хату, завели «Ішов милий горонькою». І розлилася пісня повноводною рікою.

Майже одразу в неї шубовснувся завзятий гавкіт. Дівчата обернулися: до них кулею летів собака з іржавим хутром, але, порівнявшись із яблунею, зупинивсь, наче зачув що. Мить – і пес несамовито, мов у забутті, завалував із виряченими очима.

«От навіжений!»

«Чим йому Трохимова яблуня не вгодила?»

«Угледів що?»

«Може, їжака?»

Привид підняв голову. Звір дивився йому прямо у вічі. Не було жодного сумніву: тварина його бачить.

«Чого тобі? Що, чужий? Твоя правда, чужий я тут, та що вдієш? Ну все, годі. Іди собі», – махнув рукою, і пальці пройшли крізь псячу щелепу.

З гілки знову зірвалося яблуко – та по морді. Собака ооскаженів.

До нього обережно підійшла кирпата дівчина в ряному ластовинні – найменша з гурту.

– Ти чого?

Як і старий, запустила очі у траву, але нічого, окрім яблука, не побачила. Спочатку подивилася на хату, потім два прудких рухи – і схопила жаданий плід.

«Онисько! Забери цю тварюку, пек йому! Від гавкоту вже у вухах бенькає!» – показався з-за хати господар та гримнув так, що дівчина випустила здобич із рук.

– Добриранок, дядьку Трохиме! – Повернулась до собаки, нагнулася до нього та щедро почухала за вухом. – Гайда з нами, доки шкуру не спустили.

Знавіснілі очі через мить уже лагідно дивилися на подругу. Пса наче підмінили: він почав ластитися до дівчини і спокійно рушив за нею, правда, кілька разів усе ж озирнувся на яблуню.

«Одні клопоти з цими рудими», – дід плюнув під ноги і вернувся до своїх справ.

Загублена душа знову лишилася на самоті. То що ж виходить: ні в рай не покликали, ні в пекло не забрали? А якщо нема нічого: ні Бога, ні чорта – тільки земля під ногами, яку душі приречені топтати навіть після смерті? Тоді чому він досі не зустрів жодної? На полі бою їх повинно бути чимало... Чи все-таки кара? Невже не за праве діло бився?

Поглянув на яблуко: стигле та соковите, але рот не наповнюється слиною. Взяти б та віднести тій дівчині... Простягнув руку, трохи затримав над ним розправлену долоню

і почав повільно згинати пальці. Так і стиснув руку в кулак, а яблука – зась.

Поволі підвівся, вийшов із тіні на дорогу. Сонце вже повністю показалося на небі, але не лоскоче носа. Промені не сліплять очі. Дух узагалі не відчуває їх тепла. Затулив долоною сонце – не прозора, повернувся до нього спиною – тіні немає. Щось незбагненне. Щось... неправильне.

Подивився дівчатам услід і рушив углиб села. Музика дзвінких дівочих голосів швидко змінилася іншою, не менш лункою, не менш співучою, у якій відчувалися цілковита зосередженість, повна відданість ремеслу та майстерність, добута роками невтомної праці.

Співає кузня: горно пашить, міхи гудуть, метал бореться з металом, руки вправно орудують молотом та кліщами, розжарена заготовка сипле іскрами, шипить і шкварчить вода в кориті – гартується залізо. Ковалю допомагає молодий підмайстер. Роботи хоч греблю гати, особливо перед жнивнами: невпинна праця від зорі до зорі. Праця почесна, шанована. Досі можна знайти тих, хто його мало за чарівника не вважає: все не візьмуть до тями, як це людина може залізо своїй волі підкорити. Воля... та трішки хитрощів – і навіть залізо не встоїть. Але не спішить коваль розголошувати ті хитрощі, та й узагалі не дуже балакучий, охочіше слухає, тим паче що люди ніколи не минуть нагоди почесати язиком. Хто приходить – чи забрати роботу, чи дати нову – так і покотить словом. Найсвіжіші новини – до нього стікаються. Більше нього знають хіба що шинкар та піп. Після корчми та церкви кузня – улюблене місце зібрань.

Привид довго спостерігав за дійством, стоячи поруч із горном і тримаючи руку на жару, але так нічого й не відчув. Пішов далі.

Поблукавши трохи між хатами, натрапив на стельмаха. Той і собі весь у роботі. Також із помічником. Проте це заняття, на відміну від ковальської справи, його не затримало, і невдовзі він знову крокував кривими вуличками. Місцевий швець теж скоро показався. Але цей працював наодинці. Біля нього дух вирішив не зупинятися.

Так і обійшов усе село: де дрова рубаються, де пряжа прядеться, де полотно тчеться, де рушники вишиваються. Хто в саду, хто на городі, хто коло хати порастється, а хто всередині клопочеться. Старі малят доглядають. Дітвора разом із собаками носиться по селу, нишпорить кругом, дошкуляє дорослим, доки не нагрімають, потім біжить на луках грається. Трохи старші вже допомагають по господарству або ж у лузі за селом худобу чи птицю пасуть.

На нього ніхто не зважає. Ніхто не окличе, не привітає. Ніхто поглядом у його бік не кине. Наче його й не існує, хоча... Чого наче? Он малі шибеники крізь нього вже кілька разів устигли пробігти. Ніяк до цього не звикне. Але як тоді пояснити, що блохасті повз нього ще жодного разу спокійно не пройшли: одразу починають гарчати та скалитися. А двічі було й так: наблизиться до якої кицьки, та очі вирячить, зашипить, шерсть – дибки, зірветься з місця – тільки її й бачив.

Опівдні вийшов на протилежну околицю села. Тоді ж залунали повнозвучні жіночі голоси – кликали дітей та чоловіків до столу. І люд, що встиг розтектися хто куди, потягнувся додому. Вулиці та околиці опустіли.

Село обідало.

Лише пасічник на те не зважає та продовжує поратися біля своїх вуликів-когод. У бджіл обіду немає... Усміхається: «От би панам таких селян. Їсти не просять, ні на що не скаржаться, тільки мовчки працюють, працюють, працюють...»

Дух стоїть між вуликів, оповитий густим гудінням, спостерігає за бджолами: літають навколо і, здавалося б, вусиком не ведуть. Аж ось одна націлилася прямо на нього, проте на відстані руки раптом звернула дугою вбік і назад. Покружляла перед ним, ніби трохи невпевнено, потім обігнула його і попрямувала до вулика. Примара подивився їй услід, звівши брови. Почав непорушно видивлятися, чи не наближається ще яка. Але подібне повторилося лише раз, коли трудівниця летіла з вулика, в якому заховалася її попередниця. На відміну від тієї ця вже, не зупиняючись, описала круг нього кілька кіл і подзижчала далі: неначе вже чула від сестри про дивну річ, яка може стрітися, і була готова. Згодом привид сам почав шукати зустрічі зі смугастими ласунками: ходив туди-сюди, намагаючись стати кому-небудь на заваді. Якщо йому вдавалося, відповідь була одна: зупинка, невдоволене кружляння перед перешкодою і – вимушений гак на шляху до вулика. Не залишилося й крихти сумніву: бджоли його оминають. Нарешті привид вибрав вулик і став перед ним. Тамтешні жительки відреагували передбачувано: спочатку насторожено металися в боки, а звикнувши до прибульця, просто кружляли навколо, після чого верталися до роботи.

Примара стояв і не помітив, що за бджолами також стежив пасічник: якісь дивні танці затіяли його підопічні

з доброго дива. Врешті вирішив оглянути ту місцину зблизька, але нічого незвичного не угледів.

«Тільки подивіться. Чи ви таке бачили? Ви що, п'яні?»

Дух покинув пасіку. Бджоли заспокоїлись. Селянин похитав головою, почухав потилицю та й повернувся до звичних клопотів, але вулик про всяк випадок помітив...

Ні, він таки існує. Неживий, але існує. Осягнути щось подібне розуму не стає.

І що робити? Чому він тут? Навіщо? Нічого не знає. Знає лише, що є якась манлива сила в тій музиці, що огортає село. І музика ця не стихає ані на мить. Музика буття...

Так і живе село. Сповнене добра та злагоди, турбот і клопотів, мрій та сподівань. Тільки у привида пусто всередині. Треба придивитись пильніше. З якими думками ці люди заплющують очі і з якими прокидаються? Заради чого наповнюють груди повітрям, а серце – кров'ю? Може, і в ньому щось прокинеться? А якщо вже свою мету відшукати не судилося, то хоч за чужу зачепиться...

Тим часом сонце сховало підборіддя за обрій. Вирішив поки тут побути: раптом сама доля привела його сюди? І якщо він приречений приблудою з того світу бродити по землі аж до Страшного суду, значить, так хтось задумав.

Сутінки швидко зїли навколишні барви. Селяни поспішили до домівок. Тьмяно світилися їхні невеличкі оченята: бідніші – від лойового каганця, заможніші – від свічки. Повечеряли та й почали готуватися до сну. Бліді вогники зникали один за одним.

Примара снує по селу: щойно в одній хаті гасне світло, він прямує до іншої. Досить швидко зосталася лише жменька, де ще жевріло.

Він стоїть за вікном, заглядає всередину. І хоча, судячи з усього, може безперешкодно пройти крізь стіну, поки не наважується.

У хаті немовля куняє на дідових колінах. Той скінчив співати колискову і тишком завів:

*Лягло сонце за горою,
Зірки заясніли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступили...*

Нечутно ввійшла жінка й відібрала в старого дитя.

«Тату, я вам що казала про такі пісні? Нічого Петрусеві змалечку начиняти голову всілякими дурними вигадками».

«Дякую, доню, вшанувала. Ті дурні вигадки – то все моє життя молоде, і діда твого, і прадіда, слава на...»

«От якби ви своє життя молоде на щось інше поклали, то може ми б із вами не сиділи тут і не мали на вечерю саму лиш юшку, – перебила, укладаючи маленького. – Зараз життя інше, не таке просте, як раніш, а ті пісні нікого до добра не доведуть. Особливо зараз. Самі знаєте, які часи настали».

«А знаєш, чого настали? Того що чоловіки зараз, як баби, – не здавався дід. – Знав би, що з мого Грицька таке виросте, ще малим утопив би. Зв'язала долю зі слабодухом на свою голову...»

«Краще вже хай слабодухий, але живий і про сім'ю дбає ваш Гриць, а не лежить посеред поля, як молодий Корогвенко».

У співрозмовника наче подих перехопило.

«Та опецьок іще навіть не ходить, що він там розуміє з тієї пісні?» – зайшов з іншого боку.

«Тааату!»

«Добре, добре. Зрозумів. Останній раз».

Сивий зітхнув, утер очі, поліз і собі на піл. Каганець погас. Привид рушив далі.

В іншій хатині біля печі лежала – мучилася – стара. Поруч бідкалися молода жінка, що якраз приклдала їй до лоба змочену ганчірку, та молодий чоловік, який стояв непорушно, уперши руки в боки. Молодиця все примовляла: «Матінко, де болить? Чи не хочете чого? Може, водички?» Врешті повела чоловіка в протилежний кут. «Їй знову гіршає. Вся горить. Якщо й завтра таке, треба буде до Осиківни навідатися...»

Стара була тяжко хворою, мала безнадійний вигляд, але, коли зачула, що вони взялись обговорювати, знайшла в собі сили промовити: «Не ходіть до тієї відьми. Краще померти во Христі, аніж купувати дні у цих злиднях диявольськими чарами... Для себе бережіть, не марнуйте на мене».

«Прикусіть язик, мамо! Ось побачите, ви ще на весіллі в нашої Меланки станцюєте».

Стара подивилася на дівча, що мовчки сиділо на лаві, аж раптом перевела погляд на шибку. Її обличчя проясніло, на ньому з'явилася блаженна посмішка. Навіть руки витягла перед собою. «Нарешті. Такий, яким я тебе й пам'ятаю. Самій не терпиться стати такою самою молодю. Пуститися з тобою у танок...»

Молоді одночасно втупили погляд у пусте вікно. Перехрестилися. Жінка не витримала, заплакала, пригорнулася

до грудей чоловіка. Той обняв її і поцілував у голову. Молодиця подивилася на нього. «Вона вже марить. Марко, притримайся біжи до ворожки, інакше мама не переживе цієї ночі».

Чоловік поспіхом покинув оселю. Дівча притулилося до жінки та й собі зарюмсало. Привид дивився то на них, що стояли, обійнявшись, посеред хати, то на тінь чоловіка, що стрімко віддалялася, і вже хотів наздоганяти, як на подвір'я завітав іще один непроханий гість: сич опустився на липу неподалік.

Насуплений птах неквапливо вертів головою то в один бік, то в інший, але достатньо було ступити крок у його напрямку, щоб він уп'явся в духа своїми очима. Коли він наблизився до дерева, сич закричав, але духа те не зупинило. Через кілька кроків він уже стояв, закинувши голову, а сич, не спускаючи з нього очей, голосив так несамовито, як не лусне, але з місця не зрушував.

З домівки в одній сорочці вибігла молодиця. «Ану киш, проклятий!» Птах і вухом не повів, продовжуючи дивитися виряченими очима в одне місце. І без того схвильована, вона підбрала з землі біля стовбура камінь та розлючено жбурнула в птаха. Той сполохано полетів геть.

Вона повернулася до хати. Вогник усередині погас.

Його душа зберегла пам'ять про цей світ, але чому забула все, що стосувалося його самого та людей навколо? Чому він знає, як зветься ця пташка, це дерево, але чому не знає, як називається це село, як зветься він сам? Чому він знає про ремесло коваля, але не знає про людське життя?

Поки міркував, світлих вікон не стало. Дівчата попрощалися з парубками. Молодь порозходилася. Село заснуло.